

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 5, 2016

[Назад](#)

[Головна](#)

0 0 0 0 0 0 0 0

УДК 631.147: 338.43

Н. І. Горогоцька,

аспірант, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

N. I. Horohotska,

postgraduate, The Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk

PROSPECTS OF DEVELOPMENT FOR ORGANIC PRODUCTION BY AGRICULTURAL ENTERPRISES OF IVANO-FRANKIVSK REGION

Сучасні методи ведення сільськогосподарської діяльності, які зазвичай передбачають інтенсифікацію виробництва для досягнення максимальних результатів, спричинюють негативний вплив як на навколишнє середовище, в якому діє конкретне сільськогосподарське підприємство, так і на здоров'я кінцевих споживачів даної продукції.

Саме тому поступово в світі та Україні зростає зацікавленість з боку держави, кінцевих споживачів та виробників у органічній сільськогосподарській продукції.

Івано-Франківська область характеризується сприятливими передумовами розвитку органічного виробництва в сільськогосподарській діяльності підприємств. Ґрунти, повітря, водні ресурси навколишнього середовища менше порівняно з іншими регіонами зазнали негативного впливу від використання різного виду синтетичних мінеральних добрив та кормів, пестицидів, антибіотиків тощо. Також сприятливим фактором є споживчі настрої мешканців Івано-Франківської області які загалом, як показало анкетування, позитивно та зацікавлено відносяться до органічної продукції та готові до того що дана продукція буде вищої вартості, враховуючи додаткові затрати для досягнення її органічності.

Modern methods of agricultural activity involving the intensification of production to achieve maximum results, have a negative impact on the environment where particular agricultural enterprise do its operation and the health of end users of these products. That's why interest in organic agricultural products increase from government, end users and agricultural maker in the world and in Ukraine.

Ivano-Frankivsk region has a good conditions for agricultural activity in a way of organic production. Environment as soil, water and air is less negative impacted from the use of various types of synthetic fertilizers and feed pesticides, antibiotics, etc, compaing to other regions experience. Also the the consumers confidence of Ivano-Frankivsk region is a positive force to product organics staff according the survey. Also according survey the consumers are ready to pay bigger price for this kind of products, because it takes more efforts to make it organic.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, органічне виробництво, продукція, споживач, попит.

Keywords: agricultural enterprise, organic production, product, consumer, demand.

Постановка проблеми. Для збільшення економічної ефективності сільськогосподарськими підприємствами зазвичай використовуються інтенсивні технології виробництва, що передбачають широке використання пестицидів, хімічних добрив, гормонів, антибіотиків, тощо. Такі методи дозволяють отримувати вигіднішу за врожайністю і "товарним виглядом" сільськогосподарську продукцію в короткостроковій перспективі, і як наслідок, забезпечують високу прибутковість, проте породжують ряд довгострокових негативних явищ.

По-перше, поступово руйнується екологічна інфраструктура локального середовища, в якому здійснює свою діяльність сільськогосподарське підприємство за рахунок зниження родючості ґрунтів, а також забруднення шкідливими речовинами води, земельного покриву, повітря.

По-друге, залишки пестицидів, антибіотиків та інших речовин, які використовувались в процесі виробництва, частково або повністю залишаються в продукції та негативно впливають на здоров'я кінцевих споживачів даних товарів.

По-третє, порівняно з кінцевими споживачами набагато сильніший негативний вплив на здоров'я зазнають працівники даного агроформування, так як останні мають безпосередній, близький та постійний контакт з вищенаведеними шкідливими хімічними речовинами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання органічного виробництва сільськогосподарської продукції у своїх працях досліджували такі українські науковці В.І. Артиш, П.Т. Саблук, О.В. Рудницька, Н.А. Берлач, Л.О. Мармуль, Н.В. Бородачова, І.Г. Ткачук, В.О. Шлапак та інші.

Наукові дослідження даних авторів зачіпають питання ефективності органічного землеробства, сучасного стану світової органіки та перспектив її розвитку в Україні, вивчають організаційно-економічні передумови стабілізації ринку органічної продукції. Однак питання перспективності органічного виробництва, зокрема в Івано-Франківській області, потребує додаткового вивчення.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування сутності органічного виробництва, виокремлення його переваг перед традиційним способом ведення сільськогосподарської діяльності, аналіз передумов впровадження органічного виробництва агропідприємствами Івано-Франківської області.

Виклад основного матеріалу досліджень. Внаслідок погіршення екологічної ситуації у світі, великої кількості неякісних харчових продуктів та зростання

поінформованості людей про негативні наслідки у довгостроковій перспективі споживання тих чи інших продуктів, в тому числі генетично модифікованих, покупці все більше зацікавлюються органічним виробництвом. Отож останніми роками у світі і в Україні зростає попит на органічну продукцію, відповідно її виробництво набуває все більшої популярності серед суб'єктів-виробників сільськогосподарської продукції.

“Органічне виробництво – це цілісна система господарювання та виробництва харчових продуктів, яка поєднує в собі найкращі практики з огляду на збереження довкілля, на застосування високих стандартів належного утримання (добробуту) тварин та на метод виробництва, який відповідає певним вимогам до продуктів, виготовлених з використанням речовин та процесів природного походження” [1].

Органічним можна назвати продукт, який вирощений (вироблений) у результаті ведення сертифікованого органічного виробництва, що передбачає заборону використання синтетичних пестицидів та добрив, інших штучних речовин та генетично модифікованих організмів [2]. Сировина для виготовлення органічних продуктів харчування має надходити із перевірених джерел: у ґрунт, на якому вирощуються сільськогосподарські культури протягом 3 років заборонено вносити будь-які речовини хімічного походження. Тільки по закінченню цього, так званого, перехідного періоду продукція отримує вже статус органічної. Далі органічна сировина надходить до переробних підприємств, де переробляється окремо від традиційної сировини з метою уникнення змішування. Головне – моніторинг кожного етапу виробництва, що знаходиться під суворим контролем органу сертифікації, який засвідчує дотримання вимог та стандартів органічного виробництва шляхом видачі відповідного сертифікату [2].

Перехід до органічного виробництва можна назвати довгостроковою інвестицією, адже перехідний період та сертифікація потребують додаткових коштів та затрати часу. Проте прибуток в органіці – це всього лиш справа часу. Кількість виробників органічних продуктів в Україні щороку зростає, а це свідчить про наявність попиту. Існує зацікавленість як українських так і іноземних покупців на українську органіку.

Існує позитивна динаміка розвитку ринку органічних товарів в Україні. За останні десятиліття спостерігається постійне збільшення кількості виробників органічної продукції. В 1990-тих роках з'явилися перші органічні українські господарства, які в основному займалися експортом зернової сировини. З 2000 років спостерігається тенденція зростання попиту на органічну продукцію, проте це ще зазвичай поодинокі домовленості заводу невеликих партій продукції у санаторії та дитячі заклади і реалізація органічної продукції в якості традиційної. А з 2010 років попит на органічну продукцію в Україні починає перевищувати пропозицію, наявний продаж готових органічних продуктів в супермаркетах, спеціалізованих магазинах та інтернет-магазинах.

Україна, володіючи значним потенціалом для виробництва органічної сільськогосподарської продукції та її експорту, а також споживання на внутрішньому ринку, досягла деяких результатів щодо розвитку власного органічного виробництва. Таким чином, частка сертифікованих сільськогосподарських угідь, задіяних під вирощування різноманітної органічної продукції від загальної об'єму сільськогосподарських угідь України складає близько 0,9% і становить вже понад триста тисяч гектарів, а наша держава займає двадцяте місце світових країн-лідерів органічного руху. При цьому Україна займає перше місце в східноєвропейському регіоні щодо сертифікованої площі органічної ріллі та спеціалізується переважно на виробництві зернових, зернобобових та олійних культур.

В останні роки спостерігається тенденція активного наповнення внутрішнього ринку власною органічною продукцією за рахунок налагодження переробки органічної сировини. До такої продукції відносяться крупи, м'ясні та молочні вироби, соки, сиропи, повидло, мед.

Офіційні статистичні огляди ІФОАМ підтверджують, що на початок 2003 року в Україні було зареєстровано 31 господарство, яке отримало статус “органічного”, а в 2013 році нараховувалося вже 175 сертифікованих органічних господарств. Загальна площа сертифікованих органічних сільськогосподарських земель у 2013 році складала 393 400 га.

Дослідження Федерації органічного руху України свідчать, що сучасний внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в Україні почав розвиватись з початку 2000-х років, склавши у 2007 році – 500 тис. євро, в 2008 році – 600 тис. євро, у 2009 – 1,2 млн. євро, у 2010 – 2,4 млн. євро, у 2011 р. цей показник зріс до 5,1 млн.євро, у 2012 році – до 7,9 млн.євро, у 2013 р. – до 12,2 млн.євро, а у 2014 р. – до 14,5 млн.євро. Більшість органічних господарств України розташовані в Одеській, Херсонській, Київській, Тернопільській, Закарпатській, Львівській, Полтавській, Вінницькій, Житомирській областях. Українські сертифіковані органічні господарства мають різний розмір – від кількох гектарів, як і в більшості країн Європи, – до декількох тисяч гектарів ріллі [3].

Нещодавно законодавче регулювання в Україні стало більш сприятливим до виробництва органічної продукції. Органічне сільське господарство офіційно визнане Україною, і 3 жовтня 2013 року Президентом України був підписаний Закон «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», який вступив у дію з січня 2014 року [4]. Цей Закон визначає правові та економічні основи виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини, заходи контролю та нагляду за такою діяльністю і спрямований на забезпечення справедливої конкуренції та належного функціонування ринку органічної продукції та сировини, покращення основних показників стану здоров'я населення, збереження навколишнього природного середовища, раціонального використання ґрунтів, забезпечення раціонального використання та відтворення природних ресурсів, а також гарантування впевненості споживачів у продуктах та сировині, маркованих як органічні [4]. Прийняття даного Закону створює важливе підґрунтя для розвитку ринку органічної продукції в Україні. На сьогодні в Україні діє близько 200 органічних операторів (виробників, переробних підприємств, трейдерів) [5].

Спостерігається ще також ряд позитивних факторів, які сприяють розвитку органічного виробництва у Івано-Франківській області.

По-перше, даний регіон характеризується великою площею гористих територій, що в переважній своїй більшості складаються з ґрунтів менш підданих впливу хімічних речовин та мінеральних добрив за рахунок своєї віддаленості від великих промислових центрів, а також за рахунок підвищеної складності доступу технічних засобів по внесенню хімічних речовин до цих сільськогосподарських територій. Також за рахунок туристичної галузі та охороні гірських територій від забрудненості карпатський регіон загалом є більш екологічним за водними, ґрунтовими та іншими ресурсами.

По-друге, Івано-Франківська область, володіючи на даний час значними придатними для розвитку органіки природними ресурсами, відзначається малорозвинутим сектором органічного виробництва, що створює низьку конкуренцію при виході на органічні ринки. А саме сертифікованими органічними операторами в Івано-Франківській області є: ПП Аронія та ТОВ “Дністер БІО”.

По-третє, розвинута в області туристична інфраструктура сприяє зростанню попиту на органічну продукцію. Туристичні об'єкти в Івано-Франківській області приваблюють багатьох туристів не тільки з України але й з інших країн. Під туристичними ресурсами спеціалісти розуміють взаємозв'язки компонентів природи, історико-культурних цінностей та автентичних звичаїв, які виступають основними умовами задоволення рекреаційних і пізнавальних потреб людини. Отож одним із пунктів туристичної привабливості Прикарпаття є її автентичні кулінарні звичаї, що базуються на органічній сільськогосподарській продукції високої якості. Даний аспект виступає позитивною складовою в аналітичному дослідженні впровадження органічного виробництва на теренах Івано-Франківської області.

По-четверте, за рахунок свого географічного розташування в безпосередній близькості до країн центральної та західної Європи, які в свою чергу є найбільш зацікавленими та платоспроможними споживачами органічної продукції, Івано-Франківська область користується логістичними та транспортними перевагами в постачанні органічної продукції в ці країни.

Також крім вищезазначених потенційних споживачів сільськогосподарської органічної продукції слід врахувати настрої внутрішніх споживачів, тобто мешканців Прикарпаття.

Проте існують деякі аспекти такого виробництва, які стримують швидкий розвиток внутрішнього ринку органічних сільськогосподарських продуктів, а саме порівняно високі ціни. Особливістю, яка супроводжує виробництво органічної сільськогосподарської продукції, є уникнення штучного стимулювання інтенсивності виробництва за рахунок застосування різних хімічних речовин, мінеральних добрив, пестицидів, нітратів, гормонів, тощо. Це спричинює в результаті зниження обсягів виробництва за рахунок підвищення якості та “органічності” вироблених кінцевих товарів або сировини. Дана тенденція відображається при ціноутворенні органічної продукції, яка зазвичай на 10-50% дорожча від аналогів неорганічного походження.

Для вивчення ситуації щодо готовності внутрішніх споживачів сплачувати надбавку за органічність продуктів було проведене анкетування жителів Івано-Франківської області. В процесі дослідження опрацьовано 99 анкет. Опитування проводилось серед дорослого населення Івано-Франківської області віком від 19 до 77 років. Серед респондентів 77,9% – мешканці міст, а 22,1% – сільські жителі. Чоловічу аудиторію склали 38,4% опитаних, а 61,6% – жінки. Рівень доходів менше ніж 1500 гривень в місяць мали 14,1% опитаних, від 1500 до 2500 – 42,4%, від 2500 до 5000 гривень – 37,4%, і доходом вищим за 5000 гривень володіють 6,1% респондентів.

74,7% респондентів на запитання: “Чи хотіли би Ви споживати органічні продукти?” відповіли: “Так, адже вони не завдають шкоди здоров'ю людини”. Причому “Так” сказали 64,7% осіб з доходом до 1500 гривень на місяць, 69,05% осіб з доходом 1500-2500, 83,7% з доходом 2500-5000 гривень, і 83,4% з доходом більше ніж 5000 гривень. Тобто спостерігається, що більшість респондентів зацікавлені в ідентифікації та споживанні органічної продукції, і цей відсоток значно більший у осіб з рівнем доходів більшим ніж 2500 гривень за місяць, ніж у осіб з низьким і дуже низьким рівнем доходів. Підтверджує цю тенденцію аналіз запитання, чи важливим є для опитаних факт, щоб продукти харчування були цілком безпечними для здоров'я. Відповідь: “Так” дали 92,9% респондентів. Хоча доплачувати за безпечність продуктів готові і мають можливість лише 67,7% учасників опитування.

Цікавим є той факт, що майже кожна п'ята людина (19,2% від загальної кількості опитаних) не знала, як відрізнити органічну продукцію від неорганічної

незалежно від того, чи це є жителі міст (20,27%), чи сіл (19%). Також цей показник не залежав від рівня доходів.

Для купівлі органічної продукції тільки 14,14% опитаних керуються знанням конкретних торгових марок, яким вони довіряють. Також тільки 18,18% респондентів знають конкретні місця, де можна придбати органічні продукти харчування.

При виборі продуктів харчування 4% респондентів в першу чергу звертають увагу на країну-виробника, і з них 75% – особи з рівнем доходів більшим, ніж 5000 гривень на місяць.

Також в процесі опитування вивчалось питання спроможності і бажання респондентів доплачувати за екологічність виробництва продуктів харчування і утилізації упаковок, що не завдавали би шкоди навколишньому середовищу. Досліджено, що 61,61% опитаних вважають дане питання важливим і готові за це доплачувати.

Виробництво органічної продукції або екологізація виробництва з забезпеченням екологічної утилізації упаковок передбачає використання більш дорогішого технологічного процесу і як наслідок, здорожчує її собівартість та кінцеву ціну. На рис. 1 відображено готовність населення доплачувати за органічність або екологічність виробництва та утилізації упаковок сільськогосподарської продукції.

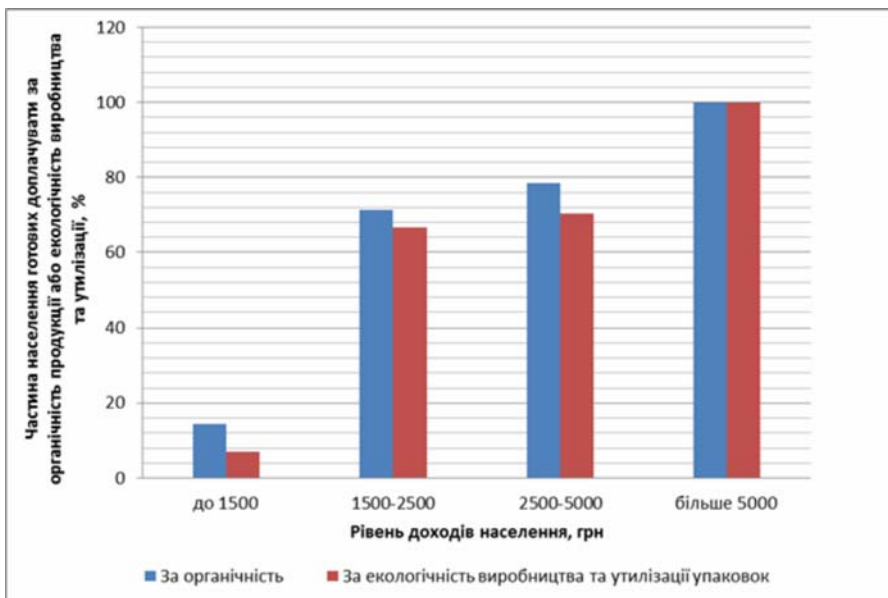

Рис. 1. Готовність населення доплачувати за органічність продукції та екологічність виробництва та утилізації упаковок сільськогосподарської продукції

З даного рисунку можна зробити наступні висновки:

1. Серед осіб з рівнем доходів меншим, ніж 1500 гривень на місяць готові доплачувати за органічність продуктів 14,29%, екологічність виробництва і утилізації 7,14%; серед осіб з місячним доходом 1500-2500 готові доплачувати 71,43% та 66,67% відповідно за органічність та екологічність виробництва і утилізації; серед опитаних з рівнем доходів 2500-5000 готові доплатити 78,39% та 70,27%; а серед респондентів з доходом більшим, ніж 5000 гривень готові доплачувати і за органічність і за екологічність виробництва і утилізації упаковок 100% респондентів.

2. В загальному населення більш схильне доплачувати за органічність продукції ніж за екологічність її виробництва.

3. Треба відзначити, що невисока платоспроможність (рівень доходів до 2500 гривень в місяць) була характерною для 56,5% опитаних. Ця тенденція спостерігається також загалом в області, де середня заробітна плата становить 2816 грн, а середня пенсія 1417 грн. Отож можна припустити, що в середньому в області готовність населення доплачувати за органічність продукції становить біля 70%, а готовність доплачувати за екологічність виробництва та утилізації становить близько 65% населення Івано-Франківської області.

Наступний рисунок 2. графічно відображає готовність населення Івано-Франківської області доплачувати надбавку до ціни продукції за органічність та екологічність виробництва та утилізації упаковок в залежності від величини надбавки.

Рис. 2. Готовність населення доплачувати різної величини надбавку за органічність та екологічність виробництва та утилізації упаковок сільськогосподарської продукції

1. Серед опитаних, які готові доплачувати за безпечність харчових продуктів, осіб, які би доплачували до 5% від вартості несертифікованих продуктів було 31,34%, до 10% – 41,79%, до 20% – 13,43, і більше, ніж 20% – також 13,43%. Тобто до 10% від вартості за гарантовану якість готові доплачувати 41,79% опитаних, а більше, ніж 10% – 26,86%.

2. Серед респондентів, які готові доплатити до 5% від вартості продукції за екологічність її виробництва і утилізації упаковок, що не завдавали би шкоди навколишньому середовищу було 39,34%, до 10% – 45,90%, до 20% – 6,56%, і більше, ніж 20% – 8,20%. Ми бачимо, що до 10% від вартості готові доплачувати за

екологічність виробництва і утилізації упаковок 45,90% опитаних, а більше ніж 10% – 14,76%. Тенденція подібна до готовності доплачувати за гарантовану якість продуктів харчування, хоча більше ніж 10% від вартості за безпечність харчових продуктів мають бажання і спроможність доплачувати 26,86% опитаних проти 14,76%, які готові доплачувати за безпечність для навколишнього середовища виробництва та утилізації.

3. Середня величина надбавки, за органічність сільськогосподарської продукції, за яку готове доплачувати населення Івано-Франківської області складає 10,5%, а середня надбавка за екологічність виробництва і утилізації упаковок – 7,3%.

Отож за результатами анкетування можна спрогнозувати динаміку розвитку ринку органічних товарів і стверджувати, що значна частина споживачів надаватиме перевагу споживанню органічної продукції.

Враховуючи значний попит на органічну продукцію, який перевищує пропозицію, можна спрогнозувати економічну успішність діяльності даних підприємств як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку.

Органічне виробництво має високу конкурентоспроможність, але необхідно популяризувати органічний вид продукції, впроваджувати навчання екологічній грамотності населення Івано-Франківської області, адже згідно результатів опитування, яке проводив автор, кожен п'ятий мешканець Івано-Франківської області не знав, як відрізнити органічну продукцію від неорганічної. Популяризація здорового способу життя та зростання екологічної свідомості населення призведе до виходу органічної продукції на нові ринки, покращення екологічної ситуації в регіоні та зростання добробуту населення області.

Вміст вітамінів, мінералів, біологічно активних речовин в органічній продукції є незрівнянно більшим, ніж в конвенційних продуктах. Також відсутність в складі органічних продуктів антибіотиків, стимуляторів росту, гормонів, залишків пестицидів, гербіцидів, фунгіцидів, а також хімічних консервантів та підсилювачів смаку робить органічну продукцію особливо цінною для споживання в дитячому, дієтичному та лікувальному харчуванні, що є важливим для збереження здоров'я населення. Окрім того органічні продукти мають неповторний смак і аромат, що також впливає на їх конкурентоспроможність.

З іншого боку менша врожайність у порівнянні з неорганічними інтенсивними методами ведення господарства у сільськогосподарській галузі, складний та довготривалий процес сертифікації призводять до вищої вартості органічної продукції. Не можна відкидати той факт, що на даний момент в Україні і в області досвід ведення органічного виробництва є мізерним. Також потребує розвитку методологічно-наукова доказова база ведення органічного виробництва.

Відсутність механізмів імплементації нормативних засад, які регулюють сферу органічного виробництва також створюють перешкоди для розвитку даного виду діяльності. Необхідно зауважити, що на даний момент існує недосконалість чинного Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», зокрема в питанні відповідальності за порушення закону [6].

Через це підтримка органічного виробництва через фінансові та інші інструменти держави, яка зацікавлена в збереженні здоров'я народу і покращенні екологічної ситуації в Україні, має бути вагомим.

Висновки. У світі та Україні спостерігається постійне зростання попиту на органічну продукцію, відповідно її виробництво набуває все більшої популярності серед суб'єктів-виробників сільськогосподарської продукції.

Івано-Франківська область має перспективні можливості для розвитку органічного виробництва в аграрній галузі, адже для цього існує широкий ряд економічних, природних, історичних, географічних та культурних передумов. Також важливим фактором є позитивні споживчі настрої мешканців регіону щодо органічної продукції. Такий потенціал створює реальну можливість покращення економічного стану сільськогосподарських підприємств та аграрної галузі області в цілому шляхом розвитку органічного сектору.

Список літератури.

1. Постанова Ради (ЄС) № 834/2007 від 28 червня 2007 року стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів, та скасування Постанови (ЄС) № 2092/91, [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:189:0001:0023:EN:PDF>
2. Органік Стандарт, [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://organic.ua/uk/organicworld/how-to-choose>
3. Федерація органічного руху України, IFOAM. “Органік в Україні”, [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>
4. Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18>.
5. Офіційний сайт органів виконавчої влади України, [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=247134369
6. Федун А. (2015) “Органіка: до лідерства через перепони”, Юридична газета. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/organika-do-liderstva-cherez-pereponi.html>.

References.

1. European Union (2007), “Council Regulation (EC) No 834/2007 of 28 June 2007 on organic production and labelling of organic products and repealing”, available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:189:0001:0023:EN:PDF> (Accessed 10 May 2016).
2. Organic Standard (2016), available at: <http://organic.ua/uk/organicworld/how-to-choose> (Accessed 10 May 2016).
3. Organic Federation of Ukraine IFOAM (2010), “Organic in Ukraine”, available at: <http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29> (Accessed 4 May 2016).
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2013), Law “On the production and turnover of organic agricultural products and raw materials”, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18> (Accessed 10 May 2016).
5. Ukrainian Government Official website (2016), Available at: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=247134369 (Accessed 10 May 2016).
6. Fedun, A. (2015), “Organics: leadership through obstacles”, Yurydychna hazeta, [Online], available at: <http://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/organika-do-liderstva-cherez-pereponi.html>. (Accessed 18 May 2016).

Стаття надійшла до редакції 20.05.2016 р

ТОВ "ДКС Центр"